

- формування в учнів наукової картини світу неможливе без зв'язку навчання з життям, усвідомленого і якісного засвоєння учнями знань;
- для формування у школярів інтегрованої наукової картини світу слід навчати їх спостерігати за оточуючим життям, проводити необхідні дослідження, пояснювати за допомогою набутих знань отримані результати, самостійно виконувати практичні завдання;
- цілісна наукова картина світу формується в педагогічній системі з усіма її взаємозв'язками і взаємозалежностями лише за умов використання дослідницького методу навчання, творчих завдань, участі школярів у гуртковій роботі, продуктивній праці тощо.

Треба додати, що і в сучасних закладах освіти поєднання навчально-пізнавальної і трудової діяльності, як це було в школі В.О.Сухомлинського, може і повинно бути умовою формування в учнів інтегрованої наукової картини світу, а, отже, спадщина видатного педагога вимагає подальших наукових розвідок пов'язаних, зокрема, з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу Павлівської школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибрані твори: У 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.3. – С. 283-582.
2. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Там само. – Т.1. – С. 55-208.
3. Сухомлинський В.О. Розум і руки // Там само. – Т.5. – С. 69-80.
4. Сухомлинський В.О. Розумова праця і зв'язок школи з життям // Там само. – Т.5. – С. 53-69.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Там само. – Т.3. – С. 7-279.
6. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю // Там само. – Т. 2. – С. 419-654.
7. Сухомлинський В.О. Формування комуністичних переконань молодого покоління // Там само. – Т.2. – С. 7-146.

УДК 37.014

Лопушинський І.П.

ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ ТА МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У КОНСТИТУЦІЯХ І КОНСТИТУЦІЙНИХ АКТАХ НА ЕТНІЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ХІ – ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті на великому історичному та документальному матеріалі висвітлюються мовні питання в Конституціях та конституційних актах України від сивої давнини до 70-х років ХХ століття. Зокрема, з'ясовано роль руської (української) мови в державному житті Київської Русі, Великому князівстві Литовському, Запорозькій Січі, підросійській Україні, на етнічних українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії та Польщі.

Аналізуються такі документи, як “Руська Правда” Ярослава Мудрого, Статут Литовський (1529 р.), “Пакти й Конституція” Пилипа Орлика (1710 р.), Закон “Самостійна Україна” М.Драгоманова (1905 р.), Конституція Української Народної Республіки (1918 р.), Закон Західно-Української Республіки про мови на її території (1919 р.), Конституції Радянської України (1919, 1929, 1937, 1978), Конституційний закон Карпатської України (1939 р.). Зроблено висновки про вирішальну роль конституційного закріплення статусу державної мови та мов національних меншин у постанові національної Української держави наприкінці ХХ століття. Накреслено перспективи подальших досліджень порушених питань.

Проблема конституційного закріплення державності рідної (української) мови та прав мов національних меншин повсякчас була і залишається визначальним чинником

становлення і утвердження Української самостійної держави, що знайшла своє остаточне розв'язання лише в незалежній Україні. Проте запровадження в життя і повне утвердження цього статусу потребує від нашої держави ще неабияких зусиль. Цим і зумовлюється актуальність пропонованої автором статті.

Конституційне закріплення статусу мов у різні часи досліджували І.Огієнко, С.Петлюра, Л.Мацько, П.Мовчан, І.Плющ, О.Пономарів, Ю.Прадід, А.Слюсаренко, О.Тараненко, М.Томенко та ін., на чій праці ми й спиралися при написанні статті.

Однак їхні розвідки носять відносно загальний характер, досить часто в них досліджуються самі Конституції, а не мовні питання в них. А тому метою статті є виокремлення такої проблеми, як конституційне закріплення статусу державної мови та мов національних меншин.

Завданням дослідження стало висвітлення боротьби українського народу за державність рідної мови від найдавніших часів до сьогодення, показ ролі конституційного закріплення стану мов для утвердження державності України.

У часи ранньоукраїнської державності в Київській Русі уже укладення договору князя з дружиною було предтечею суспільного договору в державі, якою стала сучасна Конституція. На жаль, у нас немає пам'яток того періоду, а тому ми й не можемо твердити про закріплення в них питання про вживання мов. Однак, зазначимо, що вже київські князі уклали договори з греками руською (українською) мовою (907, 911, 944 рр.). Давньоруська мова в цю добу була не лише сакральною (Євангеліє 1057 року писане українською мовою), мовою художньої літератури, літописання, а й мовою законодавства та діловодства, офіційного і приватного листування. Отже, вона фактично була мовою державною, хоча це й не було закріплено конституційно. Відомий звід законів Київської Русі “Руська Правда” Ярослава Мудрого (термін “Правда” – означає тут закон) – яскравий приклад досконалого офіційно-ділового стилю української мови. Оригінал цього документа не зберігся, проте до нас дійшли близько 300 його списків. Як свідчить “Руська Правда”, Київська держава розвивалася в контексті становлення державних форм правління європейських держав. Але із занепадом держави (кінець XIV-XV ст.) традиції демократизму та парламентаризму не дістали дальшого розвитку.

Історична доля українського народу склалася так, що його мова протягом історії не завжди функціонувала як державна. Після монголо-татарської навали переважна більшість українських і білоруських земель опинилася в складі Великого князівства Литовського (дев'ять десятих його території склали етнічні українські землі). Сформована на давньоруській основі українсько-білоруська літературна мова, що, залежно від живого мовного середовища, виступала в українських чи білоруських варіантах, починаючи з XIV століття, функціонувала в законодавстві, судочинстві, великокнязівській та князівських канцеляріях, державному і приватному листуванні. Цією мовою говорили всі литовські королі родини Ягелонів, писали грамоти, надавали привілеї. Становище українсько-білоруської мови (що традиційно називалася руською) як державної закріпилося в Статуті Литовському 1529 року (т.зв.Волинському Статуті) – Зводі законів Великого князівства Литовського та пізніших його виданнях 1566 і 1588 років, де було зазначено: “А писар земский маєть поруску литерами и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а не иным езыком и словы” [1: 95]. Слід зазначити, що одним із джерел Статуту була “Руська Правда”. Княжі, урядові, судові, єпископські канцелярії працювали і видавали акти руською (українською) мовою, тому її ще називали актовою. Литовським Статутом 1529 року наказано було завести актові книги по всій Україні. Це прискорило приплив елементів живої народної української мови до книжної, літературної і зміцнювало її.

На початку XVII століття Статут було перекладено польською мовою і надруковано у Вільно 1614 року. За своїми правничими якостями Статут перевищував багато тодішніх західноєвропейських кодексів і тому справляв істотний вплив на законодавство сусідніх держав. Як офіційна збірка законів він мав чинність і в Запорозькій Січі. Проте актами державно-конституційного характеру можна вважати лише договори доби становлення

Гетьманської держави. У часи визвольної війни українського народу під проводом Б.Хмельницького основною мовою спілкування, а значить і державною, була українська мова. Козацькі реєстри (понад 40 тис. прізвищ) укладалися тільки українською мовою, хоча серед козаків були й неукраїнці. Крім того, текст Переяславської угоди було написано “білоруським письмом”, тобто українською мовою [2: 7].

Після приєднання України до Росії спеціального акта про державність української мови ухвалено не було, оскільки її функціонування у генеральній, полкових, сотенних канцеляріях, у судах, ратушах, у сфері освіти – у всіх державних установах Гетьманщини вважалося природним. Листування Б.Хмельницького з російським царем Олексієм Михайловичем велося українською писемною літературною мовою, а Олексія Михайловича з Б.Хмельницьким – російською.

Після смерті Б.Хмельницького самостійницька ідея не полишала українських державних діячів, насамперед І.Виговського, Ю.Немирича, П.Дорошенка, І.Мазепу, П.Орлика. Зокрема, “Пакти й Конституція”, написані гетьманом Війська Запорозького Пилипом Орликом та його побратимами Г.Герциком та А.Войнаровським, що були прийняті 5 квітня 1710 року в Бендерах, і є першою європейською конституцією в сучасному її розумінні. Вона діяла на Правобережній Україні до 1714 року. Текст конституції було складено латинською і руською (українською) мовами. “Пакти й Конституція законів та вольностей Війська Запорозького” написані під значним впливом ідей західноєвропейського парламентаризму і закладали головні принципи республіканської форми правління.

Проте майже через 150 років після написання цієї конституції “Начерки Конституції Республіки”, розроблені 1846-1847 рр. членом Кирило-Мефодіївського товариства Георгієм Андрузьким, уже були писані російською мовою. Про статус української мови в них не йшлося.

Але вже в “Проекте основаній устава украинского общества “Вольный союз” – “Вільна спілка”, розробленому 1884 року М.Драгомановим, гарантувалася “неприкосновенность національности (языка) въ частной и публичной жизни” [2: 53]. Проект, як видно, також було написано російською мовою.

1905 року група членів Української Народної Партії (діяла з 1902 року) запропонувала свій варіант конституційного проекту. Основний закон “Самостійної України” – Спілки народу українського – було надруковано в першому числі часопису Української Народної Партії “Самостійна Україна” (вересень 1905 р.).

Ураховуючи те, що всі програмні документи партії готувалися за активної участі лідера УНП та редактора “Самостійної України” М.Міхновського, можемо припустити його причетність і до цього конституційного проекту, хоча основний закон “Самостійна Україна” створений під значним впливом ідей М.Драгоманова. У цій Конституції чи не вперше в історії України закріплюється поняття “офіційна мова”. Так, у статті 28 записано: “Офіційна мова є українська, але всі мови уживані на Україні суть вільні” [2: 62].

З часу створення Центральної Ради (17 березня 1917 року) розпочався процес розбудови інститутів української державності. Насамперед зазначимо, що основи української державності, у т.ч. й з мовного питання, заклали Універсали Центральної Ради.

Так, уже в III Універсалі, оголошеному 20 листопада 1917 року і який став першим актом конституційного характеру Української держави, було закріплено “право й можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами” [2: 75]. Окрім того, III Універсал констатував: “Український народ, що сам довгі літа боровшись за свою національну волю й нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, на Україні суцільних, тому оповіщаємо: що народам великоруського, єврейському, польському й іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права та свободи самоврядування в справах їх національного життя” [2: 75].

Центральна Рада на своєму засіданні 29 квітня 1918 року також розробила та схвалила проект “Конституції Української Народної Республіки”, яка мала підзаголовок “Статус про державний устрій, права і вольності УНР” [2: 79-84]. На превеликий жаль, того ж дня владу

Центральної Ради було повалено Гетьманом, а тому Конституція навіть не була опублікованою і не набула чинності. Принагідно зазначимо, що положень про функціонування мови (мов) у цій Конституції не закріплено, хоча стаття 6 “націям УНР дає право на впорядкування своїх культурних прав в національних межах” [2: 79]. Національним меншинам було присвячено окремий, сьомий розділ Конституції, що носить назву “Національні союзи” і складається з десяти статей. Зокрема, стаття 70 констатувала: “Населяючим територію УНР націям – великоруській, єврейській і польській – право на національно-персональну автономію дається силою цього закону. Нації ж білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька та болгарська можуть скористуватися правом національно-персональної автономії, як що до Генерального Суду про те поступить заява від кожної нації зокремо, підписана не менш як 10000 громадян УНР без різниці полу і віри, не обмежених по суду в своїх політичних правах, що заявляють про належність свою до даної нації” [2: 83-84].

Гетьманська влада проблемами мови особливо не переймалася, а тому і в “Законі про тимчасовий устрій України”, що мав підзаголовок “Про гетьманську владу” [2: 87] про функціонування мов не згадувалося.

15 листопада 1918 року до влади в Україні прийшла Директорія на чолі з В.Винниченком. Заслуга Директорії полягала в розробленні розгорнутого проекту Конституції УНР, що мав назву “Основний державний закон Української Народної Республіки” [2: 95-118]. Проте міжпартійні та міжособистісні суперечності призвели до розколу Директорії, і з 25 листопада 1919 року влада перейшла виключно до С.Петлюри. За таких умов 11 січня 1920 року в Кам’янець-Подільському постала Всеукраїнська Національна Рада. Вона мала за мету усунути Директорію, що фактично перестала існувати, скликати Державний Сойм (передпарламент) і оголосити тимчасову конституцію Української Народної Республіки. Після тривалих переговорів з урядом Головний отаман військ УНР С.Петлюра пообіцяв виробити і прийняти конституцію. Відповідно до постанови Ради Міністрів від 9 травня 1920 року в Кам’янець-Подільському розпочала роботу спільна комісія, яку очолив міністр внутрішніх справ М.Білінський. Результатом пленарних засідань стало прийняття з додатками проекту, підготовленого заступником голови Всеукраїнської Національної Ради С.Бараном. Проте після обрання в Києві нового уряду В.Прокоповича ця робота припинилася.

За таких умов президія Всеукраїнської Національної Ради 2 червня 1920 року вручила уряду у Вінниці свій проект основного закону з вимогою якнайшвидшого вироблення конституції Української держави. Комісія відразу після створення змушена була евакуюватися до Тарнова, новий міністр внутрішніх справ О.Саліковський ігнорував ідею вироблення конституції, і урядова комісія розробляла проект закону про верховне управління та про Державну Народну Раду. Після нового ультиматуму Всеукраїнської Національної Ради 30 серпня 1920 року Радою Міністрів окремою ухвалою було утворено Правительственну Комісію з 16 членів на чолі з А.Ніковським – міністром закордонних справ для розробки конституції Української держави. Комісія розглянула три проекти Конституції: Центральної Ради, Всеукраїнської Національної Ради та професора Київського університету Отто Ейхельмана. Після дискусії комісія взяла за основу проект конституції Всеукраїнської Національної Ради, який значно переробила і розширила. Зокрема, артикул 8 проекту стверджував: “Державною мовою Української Держави є мова українська [2: 96], а артикул 66 констатував: “Внутрішньою і зовнішньою урядовою мовою і мовою нарад Державного Союму є виключно українська мова” [2: 104]. Тут уперше в новітній історії України закріплювалася українська мова як державна. Стосовно ж мов національних меншин, то окремого положення щодо їх функціонування в проекті Конституції не було, проте в артикулі 42 зазначалося: “Вільність національного і культурного розвою для громадян національних меншостей забезпечується у всіх відношеннях, що не суперечать єдності держави. Окремий закон визначить їх права в школі та публічному життю” [2: 100].

Однак цей проект урядом УНР так і не було затверджено як основний закон Української держави. Натомість 12 листопада 1920 р. С.Петлюра затвердив “Закон про тимчасове верховне правління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці” і “Закон про Державну Національну Раду”.

Принагідно зазначимо, що Законом Західно-Української Республіки про мови на її території від 15 лютого 1919 року також закріплювалася державність української мови:

“§ 1. Державною мовою на Західні області Української Народної Республіки є мова українська. § 2. Цю мову вживають у внутрішнім і зовнішнім урядуванні всі державні власті і уряди, публічні інституції і державні підприємства. § 3. Законно признаними національним меншостям полишається свободу уживання як усно так і в письмах їх матірньої мови в урядових зносинах з державними властями і урядами, публічними інституціями і державними підприємствами” [3: 34].

У цей же час на підрадянській Україні в Харкові в березні 1919 року розпочав свою роботу III Всеукраїнський з’їзд Рад. На ранковому засіданні 10 березня було розглянуто і затверджено проект першої Конституції Радянської України. Остаточна її редакція була прийнята Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом на засіданні 14 березня 1919 р. Цей основний закон, як і конституція РРФСР, ґрунтувався на марксистсько-ленінському вченні про соціалістичну революцію та диктатуру пролетаріату. Тому він був більшою мірою політичним, ніж правовим документом. Цікаво, що офіційний проект та остаточна редакція Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки написані російською мовою, оскільки “Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины” виходило до 1920 року російською мовою. Перша “Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки” мовних питань безпосередньо не торкалася. Щоправда, у статті 32 Третього розділу, який носить назву “Деклярація прав і обов’язків працюючого і експлуатуемого народу України”, читаємо: “У.С.Р.Р. визнаючи рівні права за працюючими, незалежно від їх раси і національності – об’являє суперечним основним законам Республіки утавлення або пропущення яких небудь привилеїв, на підставі, а також яке б не було пригнічення національних меншостей, або обмеження їх рівноправности” [2: 133].

Згодом до цієї Конституції вносилися зміни, особливо після утворення СРСР.

15 травня 1929 року XI Всеукраїнський з’їзд Рад затвердив нову Конституцію УСРР, у статті 20 якої констатовалося: “Мови всіх національностей, що живуть на території Української соціалістичної радянської республіки, рівноправні й кожному громадянину, незалежно від його національної приналежності, забезпечується цілковита можливість в його зносинах з державними органами і зносинах державних органів з ним, у всіх прилюдних виступах, а також у всьому громадянському житті – вживати рідної мови” [4: 276]. Це була фактично перша українська конституція, у якій наявна окрема стаття, присвячена мовним питанням, зокрема проблемі функціонування мов усіх народів, які населяють Україну, в тому числі й мови корінного народу, й мов національних меншин [5: 18-19].

Дія Конституції УСРР 1929 року припинилася з прийняттям Конституції УРСР 1937 року, яка була розроблена комісією в складі Г.Петровського, С.Косіора, П.Постишева, В.Затонського, П.Любченка, Й.Якіра та ін.

30 січня 1937 року надзвичайний XIV Всеукраїнський з’їзд Рад затвердив нову Конституцію УРСР, яка повністю повторювала положення Конституції СРСР 1936 року. Як зазначає Ю.Ф.Прадід, “ця Конституція була покликана замаскувати сталінські репресії, пік яких припадав саме на цей час” [5: 19]. Проте радянські ідеологи назвали її “найдемократичнішою” в світі.

У Третій Конституції Радянської України нашу увагу привертає стаття 109, у якій вперше зафіксовано положення про те, що “судочинство в УРСР проводиться українською мовою, в Молдавській АРСР (вона з 12.10.1924 по 02.08.1940 рр. входила до складу УРСР – І.Л.) – молдавською або українською мовою, залежно від національного складу більшості населення району, з забезпеченням для осіб, які не володіють мовою більшості, цілковитого

ознайомлення з матеріалами справи через перекладача, а також права виступати на суді рідною мовою” [6: 378]. Як видно з коментованої статті, Конституція надавала право провадити судочинство національною мовою лише молдаванам, проте про інші національні меншини, які проживали на терені України, тут не йшлося. Крім того, у статті 120 розділу “Основні права й обов’язки громадян” було сказано, що право національних меншин на освіту “забезпечується навчанням у школах рідною мовою” [6: 379].

У цей же час Конституція затверджується і в молодій Карпатській Україні. Так, частина 1 Конституційного Закону щодо проголошення самостійності Карпатської України від 15 березня 1939 року також закріплювала державність української мови. Тут читаємо: “§ 4. Державна мова Карпатської України є українська мова” [3: 137].

Четверту Конституцію УРСР було прийнято 20 червня 1978 року позачерговою сьомою сесією Верховної Ради республіки. Її текст розробила комісія на чолі з В.В.Щербицьким відповідно до Конституції СРСР 1977 р., “яка відобразила новий етап розвитку Радянської держави – побудову в СРСР розвинутого соціалістичного суспільства і стала політико-правовою основою конституцій усіх соціалістичних республік” [2: 128].

У статті 34 Конституції читаємо: “Громадяни Української РСР різних рас і національностей мають рівні права. Здійснення цих прав забезпечується політикою всебічного розвитку і зближення всіх націй і народностей СРСР, вихованням громадян у дусі радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, можливістю користуватися рідною мовою та мовами інших народів СРСР” [7: 14].

Ця стаття фактично перегукувалася зі статтею 36 Конституції СРСР, де сказано: “Граждане СССР различных рас и национальностей имеют равные права. Осуществление этих прав обеспечивается политикой всестороннего развития и сближения всех наций и народностей СССР, воспитанием граждан в духе советского патриотизма и социалистического интернационализма, возможностью пользоваться родным языком и языками других народов СССР” [8: 16].

Стаття 43 Конституції УРСР 1978 року закріпила право громадян Української РСР на освіту. Це право, зокрема, забезпечувалося і “можливістю навчання в школі рідною мовою” [7: 17], хоча в Конституції 1937 року це була не можливість, а право громадян. Ця стаття є аналогією до статті 45 Конституції СРСР [8: 19].

Стаття 157 нової Конституція твердила: “Судочинство в Українській РСР провадиться українською мовою або мовою більшості населення даної місцевості. Особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право повного ознайомлення з матеріалами справи, участь у судових діях через перекладача і право виступати в суді рідною мовою” [7: 57]. Як видно, це положення практично повністю переписано з Конституції 1937 року, за винятком права користуватися молдавською мовою, оскільки Молдавська АРСР з 1940 року вже не входила до складу України.

Отже, закріплення статусу державної та мов національних меншин в Конституціях і конституційних актах на етнічних українських землях протягом тривалого історичного періоду (XI – друга половина XX століття), хоч і з великими перервами, все ж таки підготувало підґрунтя для постання державної української мови в незалежній Українській державі наприкінці XX століття.

Подальші дослідження проблеми, порушеної у статті, убачаються нам у висвітленні конституційного закріплення державного статусу української мови в конституціях України та Автономної Республіки Крим кінця XX століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – 296 с.
2. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української Конституції. – К.: Т-во “Знання” України, 1993. – 192 с.
3. Мовні питання в Україні: 1917-2000: Документи і матеріали / Укладач Ю.Ф. Прадід. – Сімферополь: Доля, 2003. – 288 с.

4. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (1929) // Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т. – Т.2. – С. 273-287.
5. Прадід Ю.Ф. Мовні питання в українських Конституціях ХХ ст. //Мовознавство. – 2002. – № 1. – С. 17-22.
6. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (1937 р.). // Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т. – Т.2. – С. 364-382.
7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. – К.: Політвидав України, 1989. – 61 с.
8. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. – М.: Политиздат СССР, 1988. – 64 с.

УДК 37.041

Проців Л.З.

***ХУДОЖНІЙ ТВІР ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО
САМОВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ
В. ДОМОНТОВИЧА І В. ПІДМОГИЛЬНОГО)***

Утворення незалежної української держави і її вихід на Європейський рівень зумовило необхідність реформування системи освіти, особливо вищої. Тому що в умовах трансформації суспільного устрою особливо гостро стоїть проблема підготовки майбутніх спеціалістів, які б мали високий рівень професіоналізму, творчої активності, були б здатні до швидкої професійної адаптації та самореалізації, самоствердження в професійно-педагогічній діяльності.

Одним із основних шляхів формування у студентів творчого мислення і професійних якостей, які б відповідали сучасному розвитку науки і техніки, є включення їх у самовиховання, формування в них потреби у самовихованні. Аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що проблема самовиховання майбутніх спеціалістів постійно привертає увагу педагогів, психологів, філософів.

Проблемам теорії самовиховання присвячені праці А. Арета, І. Донцова, О. Ковальова, О. Кочетова, Л. Рувинського, М. Тайчинова. Специфіку самовиховання вчителя досліджували Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, С. Єлканов, С. Соловейчик, В. Сухомлинський та ін. Питанням самовиховання майбутніх учителів, педагогічного керівництва процесом самовиховання студентів присвячені дисертаційні дослідження сучасних науковців О. Бабченко, М. Гордої, С. Даньшевої, А. Калініченко, О. Яцій та ін.

Незважаючи на те, що, на перший погляд, проблема самовиховання є предметом постійної уваги педагогів та психологів, однак аналіз літератури з досліджуваної проблеми засвідчив, що у вітчизняній науці вона вивчалася переважно у контексті шкільної практики. Тому додаткового наукового дослідження потребують питання про шляхи і засоби самовиховання, самовдосконалення студентів. Особливо малодослідженим залишається питання стимулювання професійного самовиховання студентів засобами художньої літератури, зокрема, української літератури 20-30-х років ХХ століття (а саме, на матеріалі інтелектуально-психологічної прози В. Домонтовича та В. Підмогильного).

Враховуючи актуальність даної проблеми, а також її недостатню розробленість, метою статті було обґрунтувати виховний потенціал української художньої літератури 20-30-х років ХХ століття (зокрема, на матеріалі романів Віктора Домонтовича та Валер'яна Підмогильного) як засобу стимулювання професійного самовиховання студентів.

Особлива роль у розв'язанні поставленої проблеми належить організації навчально-освітнього середовища – найвагомішого чинника в процесі самовиховання студентів. Оскільки навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах повинен базуватися на ідеях становлення особистої ідентичності та самоутвердженні студента. Реалізація